

Når ubekvemt viden vælges fra

Det miljøpolitiske klima har udviklet sig sådan, at den faglige verden ofte er tavs tilskuer til at man fortier eller fordrejer faglige kendsgerninger. Vandmiljøet, hvor store landbrugs- og dambrugsinteresser er i spil, har triste eksempler. Et af dem er den påfaldende mangel på konkrete indgreb mod landbrugets gyllefosfor, der ødelægger søerne.

Af Bent Lauge Madsen

■ Artiklen om Vandrammedirektivet (VRD) i *Aktuel Naturvidenskab* nr. 1/2005 (Kurt Nielsen et al: God miljøkvalitet i søer og vandløb) fortæller åbenhjertigt, at Regeringens vandmiljøplan (VMP III), "den mest ambitiøse som Danmark nogensinde har haft," er ganske utilstrækkelig til at sikre, at vores søer kan opfylde EU-kravene til god miljøkvalitet inden 2015: Alt for meget fosfor strømmer alt for let ud fra landbrugets stærkt overgødede marker. Fosforen fylder søerne med alger.

Der er ikke noget nyt i, at fosfor ødelægger søerne. For et kvart århundrede siden havde vi tilstrækkelig viden til, at man kunne gøre noget ved det. Men viden er ikke nok – der skal være politisk vilje til handling ud over hensigtsregler. Og det havde man dengang: Sidste led var vandmiljøplanen (VMP I) i 1987 hvor det ambitiøse mål om at reducere fosfor-udledningen med 80 % blev nået af industri og bysam-

fund efter princippet: Den der forurener må betale. Forventningerne var, at vi igen ville få rene søer.

Men forventningerne er ikke indfriet. Renseindsatsen, som vi hver dag betaler til, ædes op af landbrugets gylle-fosfor.

Troen på bjerget i VMP I-tiden var, at markernes fosfor ikke kunne ende i vandet, fordi den blev bundet fast til jordpartiklerne. Den tro holder ikke mere. Nok bindes fosfor stadig til jordpartikler, men kun den mængde, der er plads til. Grænsen for hvor megen gyllefosfor, der kan bindes er for længe overskredet. Overskuddet ender i vandet. Her får den selskab af fosfor fra ufordøjet gylle og fosformættede jordpartikler, som bl. a. skyller med regn og tøbrud ud over vandløbskanten.

Papirdynger og ingen handling

Landbrugets fosfor er virkelig kommet på den danske dagsorden, og har været det i mere end ti år. Amternes miljøafdelinger

og Miljøministeriets og Fødevareministeriets forskningsinstitutioner har præsteret et grundigt arbejde om fosforens veje og vildveje i artikler, rapporter og bøger. Så godt er vi med at Danmark næste år er vært ved en verdenskongres om emnet. Nok vil det være nyttigt at vide mere, men der er viden nok til at begynde at gøre noget markant ved problemet nu: Mindre gyllefosfor ud på markerne: Jo mindre des bedre, jo før des bedre. Og gode bufferzoner langs sø og å: Jo bredere des bedre, jo før des bedre.

Mens vi stadig dynger mere gyllefosfor på det i forvejen alt for store fosforlager i markerne, og mens fosforen stadig løber ud i nutidens søer i alt for store mængder – så har vi forrygende travlt med at fabrikere papirdynger om fremtidens vandrammedirektiv. En af dyngerne handler om, hvorvidt Danmark kan nå målene for vandmiljøet i 2015.

For søernes vedkommende burde opgaven være let: Rege-

ringens højeste sagkundskab har jo sagt, at det kan vi ikke – i hvert tilfælde ikke med virkemidlerne indeholdt i VMP III. Men så let slipper man ikke! EU-DJØF'erne kræver meget mere papir.

Derfor har Miljøministeriet i slutningen af 2005 lavet en vejledning: *Vurdering af vandforekomsters tilstand*. Her kan amternes medarbejdere lære om hvilke "risikofaktorer", de skal holde særligt øje med, og hvordan de skal beskrive vandmiljøets fremtidsudsigter, så EU kan forstå det.

Vi kan vel så forvente, at EU vil tale dunder til Danmark, når de læser om søernes dystre fremtid og gyllefosforens grumme andel heri. Vejledningen er, som der ordret står, »...i høj grad baseret på anvendelse af den store videnopbygning som siden 1983 er sket i forbindelse med amternes planlægning for vandområdernes kvalitet.« Men hvad står der så om fosfor og søer i vejledningen? Her, på side 16 i min internetudgave, er teksten:

»Det bemærkes endvidere, at der ikke foreligger et tilstrækkeligt videnskabeligt grundlag om blandt andet stoftransport og omsætning af fosfor til brug for risikovurderingen af VMPIII's effekt på fosfortilførsel, hvorfor denne ikke forventes medregnet i risikovurderingen.«

Et omvendt forsigtighedsprincip?

Dette udsagn er i sig selv interessant, f.eks. at regeringens ambitiøse VMP III åbenbart erkendes som en risikofaktor. Men det er også interessant at netop dette afsnit står med en anden skrifttype end den øvrige tekst (se boks), formodentlig sat ind ved en høringsrunde med Word 2002, hvor man glemte at bruge formatpenslen (og grammatikkontrollen).

Honi soit qui mal y pense ("Skam få den, der tænker ilde herom") – men alligevel. Hvem har leveret dette "danske fosforforbehold." Og hvad er motivet?

Er det en ny fortolkning af forsigtighedsprincippet: "Hvis det ikke er uomgængeligt bevist, at en aktivitet skader naturen, så må den fortsætte til det modsatte er uomgængeligt bevist"? På den måde kan man jo trække beslutninger om indgreb ud i årtier (se boks).

Forbeholdet kan være velment: Ministeriets faglige medarbejdere kunne jo fejlagtigt have troet at vide, hvordan fosfor finder vej til søerne. Og så er det jo betryggende, at mere kloge kan korrekse dem, så de ikke leder amternes medarbejdere så meget i uføre, at EU uberettiget skælder os ud.

Jeg har, trods min livlige fantasi, svært ved at forestille mig, at tilføjelsen er sat ind af Miljøministeriet. Det er jo en uretfærdig underkendelse af dens egne fagfolk, som har kortlagt fosforens vej fra landbrug til sø. På den anden side: "I min faders hus er der mange boliger", som der står i biblen. Måske fortolker DJØF-erne resultaterne anderledes end scienterne? Jeg ved jo fra 25 år i systemet, at der også skal tæn-

Foto: Bent Laugesen

Vandløbsbræmmerne

En af fosforens veje til søerne går fra marken over vandløbskanten ned i vandløbet. Ved dette vandløb, fotograferet april 2005, har der siden 1992 været lovkrav om en udyrket bræmme på 2 meters bredde fra den øverste kan og ind mod marken. 4 februar i år var det uændret til trods for, at man nu kan trække landmanden i hektarstøtten, hvis han stadig pløjer for tæt på vandløbet. Men forudsætningen for, at det bliver et mærkbart træk på 20 % er, at han inden for de sidste tre år har fået en personlig indskærpelse af reglerne! Ellers kan trækket blive så lidt som et par procent, hvis det altså opdages.

VMP-3 planens 10 meter brede bræmmer har hidtil været en fiasko. "Det er ikke umagen værd. Der er ikke penge nok i det" som en vestjysk landboforeningsformand sagde i Radio Midt vest 3. februar i år. Og der er friske eksempler på, at brede udyrkede bræmmer er pløjet op!

Uddrag fra vejledningen

Citat:

I effekten af VMP III indgår den forventede virkningen af CAP (EU's landbrugsreform under Common Agriculture Policy) idet Fødevarerøkonomisk Institut har fremskrevet udviklingen i erhvervet til 2015. Landbrugsreform, som gennemføres i Danmark fra 1. januar 2005, introducerer afkobling af den direkte støtte. Det betyder, at store dele af støtten ikke længere bliver bundet til bestemte produktioner i form af hektarstøtteordninger og dyrepræmier, men gives uden produktionsbindinger

Det bemærkes endvidere, at der ikke foreligger et tilstrækkeligt videnskabeligt grundlag om blandt andet stoftransport og omsætning af fosfor til brug for risikovurderingen af VMPIII's effekt på fosfortilførsel, hvorfor denne ikke forventes medregnet i risikovurderingen.

Uddrag fra Miljøstyrelsens og Skov- og naturstyrelsens vejledning: Vurdering af vandforekomsters tilstand. 2005. Udsendt til amterne. Fragment fra side 16: Bemærk det sidste afsnit – den åbenbare tilføjelse, der står med andet skriftformat!

Times New Roman

NewCenturySchlbk

kes politisk. Men bortvalg af faglig viden, der kunne gavne miljøet, det har jeg vist ikke oplevet.

Længere lunte på fosforbomben

Motiverne kan være mere dunkle: Skal "fosforbomben" have en længere lunte? Den er en trussel ikke kun over for søerne, men også over for det landbrug, der bruger markerne til at komme af med gyllen på den billigst mulige måde. Bliver fosforbomben for synlig, f.eks. ved at EU taler dunder, kan det fremskynde konkrete indgreb som f.eks. en tidsvarende teknologi, mindre gylleproduktion, håndhævelse af vandløbsbræmmer etc. Bomben bliver nok svær at demontere, men gylle kan produceres videre på gammeldags maner så længe luntene varer. Og VRD har så meget elastik, at den kan forlænges i både 6 og 12 år ud over 2015. Hidtil er det jo gået meget godt med at udskyde virksomme handlinger ved at henvise til nye undersøgelser. Det har vi f.eks. set med dambrug, der stadig hindrer, at ørreder kan vandre frit i vandløbene, uanset at vi længe har vist nok til at gøre det bedre. Lunter forlænges med forsikringer om, at der skam er fremskridt, med luftige hensigtserklæringer om frivillige beskyttelsesbræmmer (for samfundets regning), med løfter om ny teknologi og vi skal komme efter jer. Måske venter man på, om der inden 2015 kommer ny forskning, der viser, at fosfor alligevel ikke er så slemt. At få fosforbeholdet ind i risikovurderingen tyder på et flot lobbyarbejde, hatten af for det – med kondolance for uheldet med skrifttypen og sproget. Kompasretningen til afsenderen kunne måske pege i retning af landbrug, hvor den så end har til huse?

Fagfolk med bøjede nakker

Hvad siger den faglige verden til regeringens helt utilstrækkelige vandmiljøpolitik? Med få undtagelser har den bøjet nakken. Der er i hvert tilfælde ikke megen kritisk naturvi-

Hvornår har vi viden nok?

Vi har viden nok til at foreslå virksomme løsninger, der kan bremse fosforstrømmen til søerne. Så må vi følge udviklingen for at se, om det kan gøres bedre, og hvornår nok er nok. Her er ny forskning nødvendig og nyttig.

"Den empirisk, iterative metode" er det udtryk nu afdøde Poul Harremoës, professor i Vandmiljøteknologi ved DTU har brugt om den praktiske miljøindsats. "Man skal udstikke retningen ud fra en rimelig tilstrækkelig viden, og så skal indsatsen justeres efter de erfaringer man indhøster undervejs. Mens den akademiske verden kan fortsætte med at søge efter den næsten fuldkomne sandhed, så må den praktiske verden foreslå løsninger ud fra et mindre ambitiøst stade. Princippet bruges i f.eks. naturgenopretninger under udtrykket "Adaptive Ecological Management" (AEM), hvor man justerer indsatsen efter de ikke altid helt forudsigelige ændringer der følger når vi griber ind i naturen. Sådanne har vi f.eks. genskabt mange naturkvaliteter i vandløb.

denskabelig debat, der går den herskende politiske miljøstøtte til landbruget imod. Så er der mere gang i humanisternes indvandrere- og kanondebat. At amternes fagfolk tier stille har sine gode grunde: Kommunalreformen splitter dem nu for alle vinde, og de nye arbejdsgivers hukommelse er god. Om sektorforskningens medarbejderes frihed ved jeg ikke meget, men de er ret tavse om politisk følsomme emner. Den artikel i Aktuel Naturvidenskab, jeg nævnte indledningsvis, var en befriende undtagelse.

Men hvor er de uafhængige universiteter. Har I noget at frygte? Eller er I bare ligeglade? I var også tavse dengang for godt et kvart århundrede siden, hvor vi andre vandmiljøfolk stod alene over for store modstandere. Men vi nåede resultater, fordi vi arbejdede i et mere liberalt politisk miljø. Vi blandede os i debatten og var med til at præge dagsordenen. Fagligheden, om end den var meget tyndere end i dag, blev respekteret og ført ud i livet.

Også dengang lavede landbruget forbehold. F.eks. fik de – med samme skrifttype – ind i miljøloven, at okker ikke forurener vandløb. Som faglig ansvarlig for vandløbsområdet i Miljøministeriet kunne jeg ikke få det til at stemme med virkeligheden, og da jeg kom til at sige dette højt blev landbrugsministeren så vred, at han

klagede til min minister. Da jeg svarede ja til, at jeg kunne stå inde for det fagligt, fik jeg af min chef besked på, at så måtte jeg hellere sige det igen.

Har vi de tyranner, vi fortjener?

Det er et fattigt politisk miljø, der har udviklet sig til et stæde, hvor den faglige verden vil tænke sig om mange gange, før den overvejer at ytre sig kritisk om et fagligt, men politisk følsomt emne. Man vælger at tie stille. Så åbnes der for at ubekvem viden kan undertrykkes. Nok skal fagfolk ikke politisere, men de skal fortælle åbent om faglige forhold og foreslå problemløsninger. Det må være fagfolkernes opgave at påpege de miljømæssige konsekvenser, som en politisk beslutning kan få. Men om beslutningen skal gennemføres er ikke fagfolkernes sag. Det har vi politikerne til.

Politikerne, også Miljøministeren, har deres frie ret til fortsat at ødelægge søerne. Derfor er de valgt. Men de skal ikke begrunde deres valg med, at vi endnu ikke ved nok til at bremse ødelæggelsen. For det er ikke rigtigt!

Siger vi fagfolk ikke fra, så står vi som Henrik Pontoppidan som menighed alene med bispem, provsten og degnen, da deres præst "Isbjørnen" havde efterladt dem med beskeden på kirkedøren: »I fik de tyranner I fortjener.« ■

Om forfatteren

Bent Lauge Madsen er mag. scient. i ferskvandsbiologi, pensioneret fra Miljøministeriet i 2001.

Han er en af arkitekterne bag den "nye", økologisk orienterede vandløbslov fra 1983.

Vandborg gl. Skole
Kirkensgaardvej 38
7620 Vandborg

Tlf: 40296592
email: bent@laugemadsen.dk

Læs videre:

Vejledning: Vurdering af vandforekomsters tilstand. Miljøstyrelsen og Skov- og Naturstyrelsen. Oktober 2005. www.mst.dk

Baggrund:

Bekendtgørelse nr. 967 af den 16. oktober 2005 og vejledning om vurdering af vandforekomsters tilstand. Bekendtgørelsen udstedes i tilknytning til § 6 stk. 2 i lov om miljømålmv., for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven). Bekendtgørelsen og vejledningen indeholder retningslinierne til brug for analysen af hvorvidt overfladevandet og grundvandet ikke vil kunne opfylde vandrammedirektivets målsætninger senest 22. december 2015.

Søg evt. på www.retsinfo.dk

Henrik Pontoppidan:
Isbjørnen. (Roman), 1887.